

ФРАНЦ ВЕРФЕЛ

ЧАБРИНОВИЋ Дневник из године 1915.

Љубазни подофицир позвао ме да пођем за њим у хелију за посматрање у посадној болници.

„Имаћете прилике да нешто видите.”

Ушли смо преко неколико расклиматаних степеница у неко предсобље, пуно оне бедне, замагљене помрчине којом су испуњене све војничке просторије. На дрвеној постељи седе два војника са натакнутих бајонетима. Пред сивим вратима у позадини, пробијеним једним прозорчетом за посматрање, са решетком, – стоји наказни наредник. Сваког часа отвара заклопац на прозорчету и притискује своје остарело, изживело лице уз шипке.

Мој каплар приступа, поздравља га и пружа му своју објаву: „Чабриновић се враћа у три часа.”

„Ех, знам већ”, брани се наредник, који је сувише самосвестан а да не би унапред знао неку заповест.

„Спрема се, псето!”

„Је ли то Чабриновић”, питам, „који је извршио атентат у Сарајеву?”

Потврђујући, презриви поглед дотакну ме.

Затим наредник отвори врата хелије.

У хелији је јако светло. Светло, али од неке нарочите, жуте светлости, која не личи на сунчеву. Пре него што се моје око привикава на њу и једва што разабире готово нетакнути војнички кревет, информисе ме каплар:

„Убица војводе, Чабриновић, допремљен је овде пре четрдесет дана из тврђаве. Туберкулозно запаљење жлезда. Неизлечив. Данас ће бити отпремљен у своју тамницу. Не у болници, у терезијанским казаматима треба да умре.”

Видим: једна бела, неизрециво увела појава држи се чврсто руком која светлуца фосфором за гвожђе кревета. Чини се као да је уведена у сабласно белу поњаву, која је тесно привијена. Није то утисак једног одевеног скелета. Не, много пре овде дрхти слаби сјај, једва видљиво трептање ваздуха. У неприродном, необичном жутилу простора дрхти авет која хоће да се ослободи.

Чабриновић се подупро руком о ограду, а ногама учинио покрет човека који, стојећи, хоће да их увуче у обућу. Ипак је, благо, али упорно стао у једно ништа. Прекомерно шиљата колена стоје једно према другоме, ноге дрхте брзо и у фином размеру удара.

Мој каплар, иначе учтив и доброћудан човек, напао га је неразумљиво окрутним речима, пискутљиво, ужасно, са једне недостижне висине.

Мора да је нека сакривена, дубока моћ, рекох самоме себи, која глас тога каплара преображава у тако страшне гутурале. Не верујем да и једно од тих лица која имају посла са том сеном, тамо, може да се одупре тој моћи. Нико не би са њим боље поступао. Сви смо робови и туђе судбине и другог удеса. Морамо да играмо своје улоге слугу и догласника како нам се одреди, и ниједна крајња реч не остаје нам опроштена.

„Потужио си се на јело”, – речи капларове постају разумљиве ради њихове осорности. „Добио је добру четврту диету” – обраћа се мени. „Сад може да се поново врати своме мрсном лонцу.”

Благо, као снег бело лице, окреће се према нама, мало накривљено. „Молим, ја се нисам потужио.” Чабриновић изговара то на добро сложеном немачком, једном сасвим преображеном љубазношћу, само му ноге јаче подрхтавају.

Има му двадесет година.

Одједаред, његово лице почиње да се спрема на смешак. То иде врло тешко, али, на крају, ипак је ту. Осећам одмах: тај смешак одређен је за мене, као покушај да се покаже заједничко човештво, да се не бих требао бојати и стидети. У исто време тај смешак је један поздрав, поздрав с оне стране патње, поздрав покренутог душевног светла, које са свију страна, из развалина свога измученог тела, пробија, и у моме тамном, снажном телу тражи братску светлост. – Читав тајанствени тренутак прожима ме јаки талас из срца, – и ја бих хтео да се смешим, да изнад тог понора вратим смешак њему.

Али, нисам успео да му вратим поздрав осмеха. А и са лица болесника нестала је тежина; оно се полако вратило у своју нежну, озбиљну и ведру љубазност. – У том простору изгубио сам

своју слободу: судбина оног човека који је био прилика страшног умирања, силила ме да стојим пред њим строг и немилосрдан, противу своје воље и разума.

Као дечак често сам се бавио мишљу: може ли човек да себи представи једног најбољег и најгорег, најсрећнијег и најнесрећнијег човека? И, нема ли најбољи, барем у сопственој свести, пред собом једну бесконачност бољих, и најнесрећнији једну бесконачност најнесрећнијих? Тако да најбољи и најнесрећнији још увек стоје у једној заједничкој средини?

То лице у ћелији, та доброта која више није ни болна, ова косо накривљена љубазност, ова преображена немоћ, то је, – знао сам, потресен, било чудесно удешено лице последњег међу свима, онога који је избачен из средине, који стоји на крајњем рубу човечанства.

Управо као на лицу јунака, препознао сам у тим изгубљеним цртама лепоту и достојанство смртне и несхватљиве самоће онога који се никад више не може вратити у средину људи.

Чабриновић је крочио неколико корака. Није имао окова на ногама, а ипак је ходао кратким корацима окованог. Из њега је зрачило тако високо значење да се, за час, прекинуло ударање чизама, ракољење и безбојно ћеретање оба војника на стражи.

Да! Тај младић био је изабрани човек судбине. У облаку завереништва, лутајући кроз дубоки сан са бомбом, чекајући на ћошку барјацима искићене улице великог дела, одабран од озбиљних богова (који једини знају шта хоће), путујући ноћима, и, потребан као нота у мелодији, крив и недужан, случајан и унапред одређен као адут у једној великој игри.

Прва два револверска метка, испалена из несигурне удаљености, погодила су престолонаследнички пар, смртно. Невероватност се догодила. Милиарда метака праснуће и неће погодити. Јесу ли убице они који су убили?

Овде, дакле, стајаше дечак, у жутој, необичној светлости своје ћелије, једна одбачена, гола реквизиата трагедије, несвестан, па ипак, по ономе што му је опредељено, један виши човек; тај сиромаш, чије тешко исцрпено тело није било само жртва тамнице и мржње монархије, – сваки од милиона мртвих у рату немилосредно је откинуо једно парче са њега. – Па ипак, само један млад човек, било који, човек који није могао да дорасте мери свог ужасног позива, пасиван, као точак који не зна куд се котрља.

Чини ми се да је значајно још и то да је болно лице Чабриновића обавила брада какву налазимо код неколико светих људи земље.

Каплар се опет обрецнуо: „Спремите се ви!” – Чабриновић је покушао да се поново насмеши, и задрхтао још страшније.

Надземаљски израз његових руку описати, ја не могу.

Доцније сам стајао у ходнику пред степеништем које води у оно предсобље ћелије за посматрање. Сакупило се много људи, јер се вест да ће сарајевски агентатор бити одведен, распрострла кроз све дворане ратне болнице.

Рањеници и неколико жена шетали су горе-доле.

Мој каплар вратио се опет к мени и показао ми објаву у којој стајаше, потписано руком команданта болнице, да је Чабриновић „способан за продужење казне”.

Нека шаљивчина додала је црвеним мастилом: „Опасан да побегне!”

Два санитарска војника донела су носила на точковима. Ту и тамо пала би, кроз стиснуте зубе, сурова шала. Неки старији усташа, који је већ идућег дана требао да се врати на фронт, извадио је лулу из уста и рекао, не плуцнувши пре тога као обично: „Последњи провод!”

Врата су се отворила, и испред двојице оборужаних војника сада је полако и врло напорно, степеницу по степеницу, силазио Чабриновић, са истим благим, обасјаним лицем као пре, дубоко и племенито повучен у себе.

Носио је војничку робијашку униформу: од сивог, нечовечног материјала шињел, капу и панталоне, скројене од страшног платна за џакове. Па ипак нисам могао да се ослободим утиска једне отмености, готово елганције. Клонутих колена довукао се на носила.

„Нико да му не помогне”, дерао се испршени поручник и стискао песнице. А и пре тога био се већ уплашио од неког који је хтео да му буде у помоћи, и подигао рамена са отменим тактом човека који је одбачен.

Тек сада сам разабрао да ово лице није имало боју умирања ни гроба: не, оно је имало једну вишу, непознату, ванземаљску боју, боју донесену из царства мртвих, белу од беле, па ипак ни белу ни плавичасту.

Полако се испружио на носила. За један трен могао је да се види један ретко нежан чланак ноге, који је, можда, некад припадао једном поцрнелом дечаку који је, пењући се вешто по грању стабала у једном срећно-тамном врту, био у своме свету, код своје куће.

У том тренутку дошла ми је реченица која је, као највише објашњење, обасјала сва моја чула. Сада су речи мртве, и ја их

исто тако не бих могао разумети као ни моји читаоци. Ипак, хоћу да их уметнем овде:

„Све патње су објективне, сав бол је у рукама божјим.”

Ради наглог умирања срца морао сам да се прошетам неколико пута горе-доле.

Међутим су се људи потиснули ближе до носила. У полутами гледали су ово лице мутног одсева и ову слабу, плаву браду.

Нека сељакиња крикнула је хистерично; чинило се као да је у лицу Чабриновића открила неку сличност, јер је зурила неко време у њ, виловњачки, затим се прекрстила и почела јецати, толико да се ломило срце.

А многи људи стајаху ту, испремештани: рањени, кљастии, изгубљени, једва спасени, у оделима испрљаним од земље, окрвавленим, многи самотници у својим глумим кавезима, са лулама и цигаретама у устима, сваки за себе, сваки у своме затвору, један безброј доживљаја и судбине: пролетње вечери, весеља о берби, љубавне ноћи, напади на јуриш, смртне боли...

То још није свршетак. Од свију ових ствари било је и њима и мени још којешта суђено.

Сви су гледали на оно племенито лице које се смањило, са тамно-мирним очима, тамо на носилима; и у сирове душе допрла је тајна. Људи стајаху запањено, мирно, збуњено, као да је неки старешина међу њима. Једном јагњету натоварана је кривња. Ово биће неће више ништа осетити, па ни људске смрти. Због тога надвисује све.

Сагнуо сам се над носила. Хтео сам да још једном нађем астрални осмех пун поздрава. Али у цртама младића, са отвореним очима без погледа, била је сада светла, непокретна равнодушност, која је значила још нешто више него онај осмех.

Чула се команда. Људи су одступили. Санитетски војници изнели су носила. Прекомерни разговори, смех, кашаљ и шале јекнули су ослобођено ходником. Наредник је одахнуо.

Са дошћићењем ишцеевим иревео са немачког Гусиав Крклец.

Аутор приповетке о Чабриновићу, која је на немачком објављена у познатом часопису Die neue Rundschau (XXXIV бр. 6), писац романа, песама и драма Франц Верфел, рођен је у Прагу 1890, и спада међу најбоље немачке песнике после Рилкеа и Стефана Георга. Он је, могло би се рећи, претеча и весник једне нове генерације, која је дошла до најјачег израза у само време рата, и то: буђењем осећаја за одговорност, оптужбама против брутал-

ности времена и тражењем новог, племенитијег и општијег човека. Обновивши романтизам Клопштока и младог Шилера, загрејани братском љубављу према човечанству као целини, Франц Верфел и његови следбеници обновили су песничку форму и унели у своја дела једно непресушиво богатство немачког језика, спиритуализацију природе и смело исповедање својих идеја. Као најбољи доказ за то служи баш та приповетка о Чабриновићу, младом сарајевском агентатору, коју доносимо у овом броју С. К. Гласника.

Приповетка о Чабриновићу је прва Верфелова ствар преведена на наш језик.

Г. Кр.